

Käy sisään! | Stig in!

JULKISET SISÄTILAT | OFFENTLIGA INTERIÖRER

EUROOPAN RAKENNUSPERINTÖPÄIVÄT
DAGARNA FÖR EUROPAS BYGGNADSRV

2007

Kaikki kiinnostuneet tahot ovat tervetulleita järjestämään avointen ovien päiviä, seminaareja, opastettuja kävelyretkiä ja muita rakennusperintötapahtumia.

Lisätietoa rakennusperintöpäivistä ja tapahtumakalenteriin ilmoitetuista ERP tilaisuuksista eri puolella maata löytyy internetosoitteesta www.rakennusperinto.fi > Euroopan rakennusperintöpäivät. Tämä julkaisu *Käy sisään! – Julkiset sisätilat, Stig in! – Offentliga interiörer*, samoin kuin edellisten vuosien julkaisut *Lähdön ja saapumisen paikat* 2006, *Puistot ja puutarhat* 2005 ja *Oma koti* 2004 ovat pdf-muodossa samassa nettiosoitteessa.

Rakennusperintöpäivien tapahtuman järjestäjät voivat tilata kirjoja Suomen Kotiseutuliitosta, puh. 09-612 6320, erp@suomenkotiseutuliitto.fi sekä ympäristöministeriöstä, puh. 0400-143 956, erp.ym@ymparisto.fi.

Alla intresserade instanser är välkomna att hålla öppet hus, seminarier, guideade gångturer och andra evenemang kring vårt byggnadsarv.

Tilläggsinformation om Dagarna för Europas byggnadsarv och kalendern för evenemangen runtom i vårt land finns på Internetadressen www.byggnadsarv.fi > Dagarna för Europas byggnadsarv. Denna bok *Käy sisään! – Julkiset sisätilat, Stig in! – Offentliga interiörer* finns i pdf-form på samma Internetadress. Där finns även tidigare års publikationer *Platser för ankomst och avfärd* 2006, *Puistot ja puutarhat* 2005 (*Parker och trädgårdar*, resuméer på svenska) och *Oma koti* 2004 (*Egen härd guld värd*; en artikel på svenska).

Arrangörer av evenemang kring byggnadsarvsdagarna kan rekvidera böcker via Finlands Hembygdsförbund, tfn 09-612 6320, erp@suomenkotiseutuliitto.fi och miljöministeriet, tfn 0400-143 956, erp.ym@ymparisto.fi.

Käy sisään!

Stig in!

Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A: 15

Toimittaja: Irma Lounatvuori

Graafinen suunnittelu: Susanna Raunio/Keto

Taitto: Nina Palmu-Pietilä/Suomen Kuntaliitto

Esipuheen ja tiivistelmien käännös: Camilla Ahlström-Taavitsainen

Kuva-aukeamien kuvatekstien käännös: Lars Tollet

Paino: Gummerus Oy

ISSN 0780-5187

ISBN 978-952-99818-1-6 (nid.)

ISBN 978-952-99818-2-3 (pdf)

Kannen kuva: Kokkolan raatihuone.

Pekka Lehtinen 2005 Museovirasto

Suomen Kotiseutuliitto 2007

Käy sisään!
Stig in!

JULKISET SISÄTILAT | OFFENTLIGA INTERIÖRER

SISÄLTÖ

- 6** Katse sisäänpäin | Blicken inåt
Heikki Kukkonen
- Artikkelit
- 8** Julkisen ja yksityisen vuorovaikutus sisätiloissa
Liisa Horelli
- 13** Muoti ja maku kuvastuvat sisätiloissa
Aino Niskanen
- 18** Valoa ja korkeutta sakraalissa sisätilassa
Arja Sihvola
- 26** Poliitiikan palatsit ja vallan huoneet
Liisa-Maria Hakala-Zilliacus
- 36** Koulu yhteisenä tilana
Reino Tapaninen
- 43** Sisätilojen restauroinnista
Vilhelm Helander
- 48** Näin tehtiin uusi julkinen sisätila
Tommi Lindh
- 50** Musiikkia ja urheilua
Riitta Niskanen
- 57** Sisätilat, turvattomat
Irma Lounatvuori
-
- 35** Valta säilyttää
Liisa-Maria Hakala-Zilliacus
- 59** Mahdollisuuksia sisätilan suojeleluun
Irma Lounatvuori

Kuva-aukeamat

- 60** Rahavallan salit
Pekka Lehtinen
- 62** Minne joutuivat Korppi, Kotka ja Leijona?
Margaretha Ehrström
- 64** Lähiön palvelut ostoskeskukseen
Sari Saresto
- 66** Loputtomista huonejonoista virtaavaan tilaan
Marja-Liisa Rönkkö
- 68** Irti arjesta
Irma Lounatvuori
- 70** Seuratalon juhlasali
Leni Pakkala
- 72** Kerhotkin avaavat ovensa
Lauri Putkonen
- 74** Uimahallissa on ikuinen kesä
Hilkka Högström
- 76** Kahvin tuoksussa
Satu Jaatinen
- 78** Odotussali, rautatieaseman sydän
Sinikka Joutsalmi
- 80** Porrashuoneen kautta yksityisyyteen
Irma Lounatvuori
- 82** Teollisuuden tuotantotila
Helinä Koskinen
- 84** Siunauskappeli – surun ja muistamisen huone
Marja Terttu Knapas
-
- 86** Ideoita koulujen rakennusperintöopetukseen
Heljä Järnefelt
- 87** Sisätilat havainnoinnin kohteena
Seija Linnanmäki
-
- 94** Lue lisää
- 95** Kirjoittajat
- 95** Euroopan rakennusperintöpäivien teemat 1992–2006

KATSEET SISÄÄNPÄIN

Rakennuksilla on kahdet julkisivut, yhdet ulospäin ja toiset sisäänpäin. Rakennuksen sisätilat muodostavat sen sisäänpäin kääntyneen ”julkisivun”. Sisäjulkisivuja on ulkopuolta enemmän; nehan koostuvat seinistä katoista ja lattioista. Ne yhdessä rajaavat rakennuksen sisätiloja, jotka näin muodostavat kolmiulotteisia kokonaisuuksia.

Rakennusten sisätilat ovat julkisuudelta piilossa. Asuntojen sisätilat ovat erittäin yksityisiä, kotirauhan ja yksityisyyden suojan turvaamia ja siksi poissa julkisuudesta. Julkisten rakennusten sisätilat sen sijaan ovat useimmiten kaikkien nähtävissä ja siinä mielessä hieman yhteistäkin omaisuutta – ja elleivät aivan sitä, niin ainakin ne ovat osa yhteistä kulttuurivarallisuuttamme.

Euroopan rakennusperintöpäivien yleisenä tarkoituksena on lisätä rakennetun kulttuuriympäristön tuntemusta ja arvostusta. Päivien teemana vuonna 2007 on *Julkiset sisätilat*. Nyt halutaan kohdistaa sekä kansalaisten että tilojen omistajien ja niitä käyttävien mielenkiinto sisätilojen arvoihin. Erityisenä huomion kohteena näissä tiloissa ovat kiinteät sisustukset, sisäpintojen materiaalit, ovet ja ikkunat sekä tilajako.

Pieni osa julkisista sisätiloista on eri tavoin suojeltua kulttuuriperintöä, enin osa ei

ole minkäänlaisen suojelun piirissä. Varsinkin liike-, työ- ja liikuntatiloina käytettävät rakennukset muuttuvat tarpeitten mukaan ja nykyisin yhä useammin myös vaihtuvien muotivirtausten seurauksena. Siksi arvokkaitakin oman aikansa muistomerkkejä katoaa purkukuormina sananmukaisesti historian pölyyn. Hallinnon rakennusten ja kirkkojen sisätilat näyttävät säilyvän hieman paremmin. Monenkaan rakennuksen sisätilojen muuttaminen ei edellytä rakennuslupaa, joten rakennuksen omistajan tai tilojen käyttäjän ymmärrys tiloihin mahdollisesti liittyvistä erityisistä arvoista on avainasemassa.

Parhaat julkiset sisätilat ovat olennainen osa yhteistä aineellista muistiamme ja siksi säästämisen arvoisia. Siihen toimeen tarvitaan ymmärrystä, tahtoa ja taitoa. Sellaisen ymmärryksen virittäminen on ollut Euroopan rakennusperintöpäivien tärkein pyrkimys koko päivien olemassaolon ajan.

*Heikki Kukkonen
Rakennusperintöpäivien
neuvottelukunnan puheenjohtaja
Suomen Kotiseutuliiton
hallituksen puheenjohtaja*

BLICKEN INÅT

Alla byggnader har två fasader, en som vänder sig utåt och en som vänder sig inåt. Byggnadens interiör utgör dess inåtvända "fasad". De inre fasaderna är fler än den yttre: här finns ju både väggar, tak och golv. Tillsammans skapar de den tredimensionella helhet som utgör byggnadens inre.

Byggnadernas insida är dold för offentligheten. Bostadsinteriörer är i allra högsta grad privata och skyddas av hemfrid och sekretess. Interiörerna i offentliga byggnader är däremot för det mesta tillgängliga för alla och i den meningen utgör de något av var mans egendom – och också om det inte vore precis så är de åtminstone en del av vårt gemensamma kulturkapital.

De europeiska byggnadsarvsdagarna har som allmänt mål att öka kunskapen om och uppskattningen av den byggda kulturmiljön. År 2007 är temat för dagarna *Offentliga interiörer*. I år vill byggnadsarvsdagarna fokusera medborgarnas, ägarnas och användarnas intresse på de värden som finns i interiörerna. Särskild uppmärksamhet riktas mot fast inredning, interiörmaterial, dörrar, fönster och rumsindelning.

Bara en liten del av de offentliga interiörerna är kulturmärkta på olika sätt, största delen faller inte inom ramen för något

som helst skydd. Speciellt utsatta är byggnader med affärlägenheter, arbetsrum och idrottslokaler som byggs om efter behov och i dag också efter växlande modeströmmingar. Byggnader som är värdefulla minnesmärken från sin egen tid försvinner därför bokstavligen som rivningsklass i historiens damm. Interiörerna i förvaltningsbyggnader och kyrkor ser ut att klara sig en aning bättre. Ombyggnad av interiörer förutsätter för det mesta inte bygglov, och därför är ägarens eller användarens förståelse för interiörens eventuella särskilda värden i nyckelställning.

De bästa offentliga interiörerna är en väsentlig del av vårt gemensamma materiella minne och därför är de värda att bevara. För det krävs förståelse, vilja och kunskap. Att odla fram en sådan förståelse har från första början varit det viktigaste målet för Dagarna för Europas byggnadsarv.

Heikki Kukkonen
Ordförande för delegationen
för Dagarna för Europas byggnadsarv
Styrelseordförande
för Finlands Hembygdsförbund

JULKISEN JA YKSITYISEN VUOROVAIKUTUS SISÄTILOISSA

Kirjastoissa, kouluissa, teattereissa, vi-rastoissa ja vallan palatseissa ilmenee samanlainen julkisen ja yksityisen vaihtelu kuin muissakin asumiseen ja elämiseen tarkoitetuissa rakennuksissa. Julkiset tilat ovat eräänlaisia käyttäytymiskehyksiä. Niihin kytkeytyy toiminnallisten sääntöjen kokonaisuus, joka ohjaa ihmisten käyttäytymistä, vaikka yksilöt vaihtuvat. Tilojen luonnetta ja ohjaavuutta voi ja tulisiikin säädellä, mutta tietoisesti ja avoimesti keskustellen.

Ympäristösuhteen säätelyä tilan ja ajan avulla

Ihmisen ympäristösuhdetta tutkivassa ympäristöpsykologiassa pohditaan toisaalta fyysisen ympäristön vaikutusta ihmiseen, toisaalta ihmisen mahdollisuuksia muokata ympäristöstään mieleisensä. Kieltäessään sodan jälkeen kajoamasta korjaustöiden yhteydessä Englannin eduskuntatalon perinteisiin tilaratkaisuihin, pääministeri Winston Churchill kiteytti edellä esitetyn näkemyksensä seuraavasti: ”me ihmiset muokkaamme rakennuksia ja sitten rakennukset muokkaavat meidät”.

Ympäristöpsykologiassa nähdään ihmiset aktiivisina asuntonsa, ympäristönsä ja arkielämänsä ”haltuunottajina”. Ihmisen ympäristösuhdetta voidaan kuvata toiminnan ja kokemuksen muodostamana vuorovaikutuksena. Siinä ihminen pyrkii säätelemään ympäristösuhdettaan niin kutsutun psykisen työn avulla. Sillä tarkoitetaan omaan

minuuteen liittyvien sisäisten mielikuvien, ajatusten ja tunteiden muokkaamista. Muita ”säätelyvälineitä” ovat kehollinen ponnistelu sekä toiminta sosiaalisessa, rakennetussa ja luonnon ympäristössä.

Konkreettisia esimerkkejä säätelystä ovat asunnon tai oman huoneen personalisointi ja muokkaus oman itsensä näköiseksi, tilan ja etäisyyksien käyttö sosiaalisessa kanssakäymisessä, sisustaminen ja rakentaminen sekä nk. elvyttävien paikkojen etsintä. Hyvän ympäristösuhteen perustana on ihmisen pyrkimysten ja ympäristön ominaisuuksien tai sen tarjoumien välinen yhteensopivuus. Sellainen ympäristö tukee minuutta, paikallista identiteettiä ja tuottaa samalla hyvinvointia.

Myös yhteisöt, kuten pienryhmät sekä yhteiskunta, säätelivät esimerkiksi kaavoitusmonopolinsa tai julkisiin tiloihin sisältyvien käyttäytymissääntöjen avulla ihmisen ympäristössä toimimisen reunaehjoja ja siinä syntyviä kokemuksia. Siten ympäristön vaikutus on sekä välitöntä että mielikuvien, kulttuurin ja yhteiskunnan välittämää.

Ympäristösuhde on altis jatkuvalle pienimuotoiselle muutokselle. Suuret muutokset koetaan uhkana minuuden eheydelle. Ympäristösuhteelle on ominaista vastakkaisuuksien tuoma heilahtelu, mm. äsken mainitun muutoksen ja pysyvyyden välillä. Ympäristösuhteen perusjännitteenä voidaan pitää itsemääräämisen ja tarvitsevuuden välistä ristiriitaa. Tätä kasvavan itsenäisyyden ja etäisyyden sekä turvallisuuden ja läheisyy-

den välistä jännitettä ihminen joutuu ratkaisemaan läpi elämänsä. Psykodynaamisen jännitteen ulkoisena ilmentymisenä voidaan pitää pyrkimystä yksityisyyteen ja yhteisöllisyyteen. Viimeksi mainittu liittyy myös julkiseen yhteisöllisyyteen ja julkiseen valtaan. Edellä kuvatuista jännitteistä vastakaisuuksista juontaa juurensa tarve säädellä ympäristösuhdetta sekä tilan luonteen että ympäristössä ilmenevän ajan ja rytmien avulla.

Aikaa ja muutosta koskeviksi kysymyksiä nousevat silloin, mikä on ”oikea aika” rakennuksessa ja sen saneerauksessa? Tuleeko menneisyys ”museoida” vai voidaanko jättää joustoa nykyisyydelle ja jopa tuleville käyttäjille? Miten tuetaan läsnäoloa juuri NYT, mikä ilmiönä liittyy myös lumo- ja uskonnolliseen huippukokemukseen?

Esimerkkejä julkisen tilan säätelystä

Hyvässä ympäristössä on siis kyse säätelyprosessista, jossa ympäristö on eräs elämässä selviytymisen väline. Julkisten tilojen säätelyssä on tuolloin tarkasteltava sekä erilaisia tilatyyppejä että niiden käyttäjäryhmiä. Julkisia tiloja voi ryhmitellä esimerkiksi käyttäjien iän (lasten ja nuorten tilat, kuten koulu ja päiväkotit) tai toiminnan tavoitteiden mukaan, sellaisten kuin huvittelu (teatteri, elokuva, ravintola), tiedon hankinta (kirjasto, museo), erikoistavaroiden ostaminen (apteekki) tai uskonnon harjoittaminen (kirkko). Ryhmittelyn perustana voi olla myös julkinen tehtävä (virasto, tutkimuslaitos) tai vallan keskittymä (”palatsi”).

Käyttäjärühmiä ovat silloin lapset ja nuoret, suuri yleisö, kulttuuriväki, erityisliik-

Esimerkkejä erityyppisten julkisten rakennusten yksityisistä, puoliyksityisistä, puolijulkisista ja julkisista tiloista.

Tilatyyppi ja luonne	Koulu (päiväkotit)	Kirjasto Museo	Teatteri Elokuvat Ravintola	Apteekki	Kirkko	Virasto Hoitolaitos	Vallan rakennus (”palatsi”)
Yksityinen	Henkilökunnan tilat	Henkilökunnan tilat	Henkilökunnan tilat	Henkilökunnan tilat	Henkilökunnan tilat	Johtajan tila	Johtajan tila
Puoli yksityinen	WC (vuode)	Oma työtila	Kabinetti, oma loosi	Erytysneuvontapiste	Rippi-tuoli	Henkilökunnan työhuoneet	”Takanäyttämö” Henkilökunnan tilat
Puoli-julkinen	Oma luokka Kotipesä	Kirjaston hoitajan tiski	Yleisösali	Apteekin tiskin etu- ja takaosa	Altтарin takaosa Saarnastuoli	Yhteiset tilat	Eliitin oma sali
Julkinen	Sisään-tulotila Juhla- tai ruokasali	Sisään-tulo Luku-sali	Aula Kahvio	Sisään-tulo Myymälä-sali	Eteinen Kirkko-sali	Sisään-tuloaula	Sisään-tulotila Juhla- tai ruokasali

keiden asiakkaat, uskonnon harjoittajat, vi-rastotyöntekijät, vallan käyttäjät ja lakeijat. Taulukkoon on kerätty esimerkkejä edellä luetelluista julkisista tiloista ja niiden sisältämistä erilaisista julkisista, puolijulkisista, puoliyksityisistä ja yksityisistä tiloista.

Esimerkiksi koulussa tai päiväkodissa edustavat julkisia tiloja sisääntuloaula tai eteinen sekä juhla- ja ruokailutilat. Puolijulkisia ovat oma luokka tai kotipesä. Puoliyksityisiä ympäristöjä edustavat koulun WC sekä päiväkodin vuode tai patja. Yksityisiä tiloja ja samalla yksityisyyttä on julkisissa rakennuksissa yleensä vain henkilökunnalla ja tai ehkä sen johtajalla määräysvaltansa vuoksi. Yksityisyyttä ei koulussa eikä päiväkodissa ole ”asiakkailta” lainkaan. Kuitenkin lapsi joutuu viettämään päiväkodissa

jopa kymmenen tuntia päivässä, mikä on rankkaa pienen lapsen kehityksen kannalta. Vastaava yksityisyyden puute on yleinen ongelma myös pitkäaikaissairaiden hoitolaitoksissa. Selviytymisen ja työnteon kannalta ongelmallisena voidaan pitää myös sitä, että esimerkiksi eräissä valtion uusissa rakennuksissa on henkilökuntaa kielletty arkkitehtonisista syistä personalisoimasta omaa huonetta (STAKESissa) tai oman työhuoneen lisäksi jopa yksikön omia taukotiloja (Valtion Teknillisen Tutkimuslaitoksen Digitalossa). Tässä nousee esiin kysymys, kuka tai

Palvelutiski jakaa pankkialin virkailijoiden yksityisiin tiloihin ja asiakkaitten julkiseen tilaan. Tyhjä tila näiden välissä takaa asiakkaalle yksityisyyden.

SOILE TIRILÄ 2005 MUSEOVIRASTO

ketkä saavat määritellä tilan luoneen ja säädellä sen vapausasteita.

Yksityiset salit ja kabinetit muuntuvat julkiseksi tilaksi musiikkijuhlien ajaksi.

Tilan luonteen merkitseminen

Erityyppisten rakennusten julkisten tilojen vertailu taulukossa paljastaa, että julkiset tilat ovat melko samanlaisia, sisääntuloihin ja suurimpiin huoneisiin tai saleihin liittyviä. Tilatyypin erityisyys sen sijaan merkitään siirrettävällä rekvisiitalla, seinäkkeillä, kalusteilla ja muilla esineillä tai kasveilla. Esimerkiksi apteekin erottaa helposti ravintolasta, joskin vanhoista apteekkeista on tehty ravintoloita Turussa (Kaskenkadun apteekki) ja Helsingissä (Carelia apteekki). Puolijulkiset tilat sen sijaan merkitään eri tilatyypissä yleensä rakenteellisesti. Näitä ovat oma luokkahuone tai kotipesä, eliitin oma sali, elokuva tai teatterisali, kirjastonhoitajan tai apteekkarin tiski, alttari, saarnastuoli. Viime aikoina on yleistynyt tapa erotella julkinen ja puolijulkinen vetämällä viiva lattiaan, ku-

ten lentoasemien lipputiskillä tai pankkisaaleissa.

Puoliyksityiset tilat ovat hyvinkin vaihtelevia, aina WC:stä omaan työtilaan ja erilaisiin takanäyttämöihin. Joskus puoliyksityisyys ilmaistaan sekä rakenteellisesti että ajallisesti. Esimerkiksi ravintolan kabinetti, oma loosi teatterissa tai rippituoli kirkossa ovat puoliyksityisessä käytössä vain sovittuina aikoina.

Yksityisen tilan ilmaiseminen merkitsee yleensä oman jäljen jättämistä ympäristöön eli personalisointia, esimerkiksi omilla kuvilla, kasveilla tai maalauksilla. Personalisoinnin kieltäminen, kuten em. valtion virastoissa, merkitsee psykologisesti sitä, että tilaa käyttävä henkilö on pakotettu tilaan ja tilanteeseen, jota ei itse voi kontrolloida. Tämä voi aiheuttaa psyykkistä huonosti vointia.

Julkisten tilojen vallattomat käyttäjät

Julkisen tilojen saneerauksen ja käytön vaupausasteiden määrittely on ajankohtainen kysymys.

Julkisten tilojen käyttäjille ja asiakkaille vaikuttaa olevan yhteistä se, että heidän on noudatettava tilan määrittelijöiden laatimia sääntöjä. He ovat siis julkisen vallan omistamissa tiloissa tilanteessa, jossa asiakas ei ole oikeassa, ei ainakaan tilaan käyttäessään. Julkisten rakennusten julkisissa tiloissa ovat vallan symbolit usein selkeästi esillä. Sen sijaan tilojen luonteen määrittelyyn ja säätelyyn liittyviä piilovallan ilmenemismuotoja ja symboleja ei ole toistaiseksi tuotu riittävässä määrin esiin. Tarvitaankin avointa keskustelua muun muassa siitä, kuka määrää julkisen ”hyvän”. Mikä on oikea tyyli, oikeassa ajassa? Keillä on valta määrittellä yksityisyyden ja julkisen välistä vuorovaikutusta ja sen säätelyä? Mihin ja miten vedetään tilan luonteiden rajat? Missä määrin arkkitehti saa kieltää asiakkaiden ja käyttäjien ympäristöllisen yksityisyyden. Ja lopuksi, kenen tai keiden kädenjälki saa näkyä julkisissa rakennuksissa? •

Ibibliotek och skolor, på teatrar, i ämbetsverk och i maktens palats finns en likadan variation mellan det offentliga och privata som i andra byggnader där människor bor och lever. Genom en miljöpsykologisk referensram kan man jämföra offentliga, halvoffentliga, halvprivata och privata rum i olika typer av offentliga byggnader. Gemensamt för de kunder och andra som använder offentliga miljöer verkar vara att de är tvungna att anpassa sig efter de regler som har definierats för de aktuella miljöerna. I de rum som ägs av det allmänna befinner sig användarna i en stressframkallande situation. Hittills har man inte fullt ut diskuterat hur makten i dold form uppenbarar sig och symboliseras genom definitionen och regleringen av det offentliga rummets natur. Det behövs en öppen diskussion om vem som bestämmer det allmänna ”goda”. Vad är rätt stil, i rätt tid? Vem har makten att definiera och reglera växelverkan mellan det privata och det offentliga? Var och hur dras gränserna mellan rummets natur? I hur stor utsträckning får arkitekten neka kunderna och användarna deras miljömässiga integritet? Och till sist, vem eller vilka har rätt att lämna avtryck i de offentliga byggnadernas interiör? •

Seppo Aura, Liisa Horelli ja Kalevi, Korpela, *Ympäristöpsykologian perusteet*. WSOY 1997.

MUOTI JA MAKU KUVASTUVAT SISÄTILOISSA

Jokainen aika ja vallitseva tyylikäsitys tuovat mukanaan uudet mieltymykset ja eritavan nähdä ympäristöä: joskus suositaan runsautta ja koristeellisuutta, joskus niukuutta, selkeyttä ja valoa. Joskus tavoitellaan ylevyyttä, joskus kodikkuutta, jopa arkisuutta. Tilasarjoja on jäsennetty vaihtelevin tavoin eri aikoina: kun 1900-luvun alussa suosittiin viistoja näkyviä ja pieniä tasoeroja, niin 1920-luvulla puolestaan tavoiteltiin suoraviivaista etenemistä tiloissa. Vaihtuvat muodit vaikuttavat nopeammin sisätiloihin kuin rakennusten ulkohahmoon, interiöörejä uudistetaan kerkeämmin. Harvinaisuuksia ovat tilat, joiden käyttö ja luonne olisivat alusta lähtien säilyneet samoina, viesteinä jatkuvuudesta. Juuri sisätilat voivat tuoda menneisyyden kosketusetaisyysdelle.

Hierarkia oli merkitsevä käsite niin 1800-luvun lopun yhteiskunnassa kuin arkkitehtuurissakin. Yhtäläillä kuin vaatetus kertoi mihin yhteiskuntaluokkaan ihminen kuului, rakennuksen tuli kuvata tehtävänsä ja merkitystään yleisemmässä hierarkiassa; esimerkiksi kansakoulun tuli olla oppikoulua niukemmin koristeltu. Tilasarjat jäsenöitiin symmetrian varaan ja rakennuksen keskeisten tilojen tuli olla huipennuksia tunnelmaltaan. Niihin loi juhlavuutta koristetaiteilijoiden ja käsityöläisten yhteinen työ: pylvää, kipsikoristeet, medaljongit, maalaukset ja koristelun täyttämät pinnat, kehystetyt miete- ja muistolauseet. Sisustettiin monimuotoisilla – joskaan ei aina mukavilla – huonekaluilla ja runsailla tekstiileillä. Juhlan ja arjen kategoriat olivat tärkeitä. Kirjastojen tai koulujen tapaiset jul-

kiset rakennukset saattoivat sisätiloiltaan olla tummasävyisiä, teatterit tiloiltaan loisteliaita. Aikoinaan venäläistä yleisöä palveleena Aleksanterin teatterin, vanhan Suomen Kansallisoopperan, suunnittelusta ja rakentamisesta vastasivat Viaporin sotilasinsinööriessikunnassa upseerit Benardin ja Kašperov (1879). Arkkitehti Jac. Ahrenberg muokkasi pietarilaisen Iromin Osuhovskin tekemän katsomon koristelun lopulliseen asuunsa, joka noudatteli ranskalaista Ludvig XVI:n tyyliä, hillityin rokokoosävyin. Verhoiluun käytettiin kirsikanpunaista samettia, ja parvien koristelu loisti norsunluunväriä ja kultaa. Suurta kattokruunua reunustavassa Severin Falkmanin maalauksessa leijuvat siivekkäät amoriinit.

Eiran sairaala Etelä-Helsingissä (1905) on ulkohahmoltaan monimuotoinen ja materiaaleiltaan romanttinen, pienehkö yksityinen sairaala. Arkkitehti Lars Sonck hylkäsi radikaalisti perinteisen sairaalan muodon ja piti tavoitteenaan viihtyisän ympäristön luomista potilaille; kodikkuus kuuluikin 1900-luvun alun arkkitehtuurin avainkäsitteisiin. Tavanomaisen persoonattoman sisäänkäyntihallin sijasta pohjakerroksen kokoava tila muistuttaa suuren yksityiskodin alakertaa, ja potilashuoneet ryhmittyvät oleskeluhallien ympärille. Osa seinistä on kaarevia ja erilaiset holvityypit erottavat tiloja toisistaan. Tunnelmaa luovat lukuisat parvekkeet ja toisen kerroksen suojattu lukunurkkaus sekä runsas puun käyttö ja monet yksityiskohdat. Holvien ornamenttien ja seiiniin upotettujen relieffien kasviaiheet sekä seinissä toistuvat punaiset ja vihreät värisä-

KARUHAKU SUOMEN KANSALLISOOPPERA

Aleksanterin teatterin katsomon mannermaista loistoa.

vyt ilmentävät luonnon elinvoimaa ja uudistumista. Potilashuoneiden ovissa oli maalatut, huonetta yksilöivät kukkakoristeet. Odotustilojen kiinteät sohvyryhmät ja porraskaiteiden lyhtypylväät olivat tummaksi lakattua tammea kupari- ja takorautakoristeineen. Tilat heijastavat ajalle ominaista kokonaistaideteoksen ideaa.

Elannon pääkonttori (Väinö Vähäkallio, 1928) kohoaa Hämeentiellä, Helsingin Kalliossa osuuskauppaliikkeen punatiilisenä linnakkeena. Sisätiloissa liikutaan suora- viivaisesti, nk. 20-luvun klassismille luonteenomaiseen tapaan. Torniosan juhlanan

korkeasta sisäänkäynnistä tullaan pyöreään rotundaan, josta tynnyriholvattu käytävä johtaa keskushalliin. Sen ympärille ryhmityivät Elannon näyttelytilat ja säästökassan sali. Koristelun kokonaisvaltaisuus näkyy geometriana lattialaatoituksen muotojen peilatussa Gunnar Forsströmin tyylliteltyjen kattomaalausten jäsennystä. Tilaa täydentävät *art deco* -henkiset metallikaiteet, aulaan avautuvien tilojen ikkunaristikot ja lattian keskellä Väinö Aaltosen veistos. Aulaan liittyvissä säästökassan tiloissa on myös geometrinen jäsennys. Hallista johtaa valoisa portaikko yläkerroksiin. Tilojen väriytykset olivat voimakkaita, kultaväriä myöten.

Funktionalismi terminä vakiintui Suo-

nessa vasta 1930-luvun lopulla; yleensä 30-luvulla puhuttiin uusasiallisuudesta tai ”ratsionalismista”. Ajan arkkitehtuurissa painotettiin koristeettomuutta ja asiallisuutta, jopa arkisuutta verrattuna aiempiin kausiin. ”Nyky aikaista elämää”, edistystä edustivat ajan ihmisille tekniikka ja suuria ihmismassoja palvelevat tilat, kuten konttorit, suurravintolat ja liikenteen tilat. Tilat pyrittiin luomaan valoisiksi ja läpinäkyviksi ikään kuin tavoitellun avoimen yhteiskunnan symboleina. Suosittiin selkeitä, kiiltäviä pintoja ja uusia materiaaleja, kuten kumi- ja linoleumimattoja. Hygienia, mm. pintojen helppo puhdistettavuus nousi tärkeäksi tekijäksi moderneissa tiloissa.

1930-luvun julkisista tiloista on Malmin lentoaseman matkustajapaviljonki yksi kiinnostavimmista. Pyöreän paviljongin korkea keskihalli on pelkistetty nauhaikkunoinen, putkikalusteinen ja tyyppikirjaiminen. Vaalean seinän ainoana koristeena oleva kello kuvaa uutta vauhdin ja täsmällisyyden aikakautta. Samaa asiallisuutta on koettavissa muissakin 1930–1940-luvuilta säilyneissä matkustustiloissa, kuten Lahden linja-autoasemassa sekä Turun ja Hangon rautatieasemilla. Toisaalta suoraviivainen funktionalismi ei ollut kauden ainoa tyyli: kaupallisissa ja huvittelua palvelevissa elokuvateattereissa ja ravintoloissa suosittiin *art deco* -koristelua ja vahvoja värejä, jopa kulan- ja hopeanhoitoisia pintoja. Helsingin Lasipalatsin väritys on tästä oiva esimerkki.

Toista maailmansotaa seuranneelle jälleenrakennuskaudelle luonteenomaisia rakennustehtäviä olivat yliopistot, koulut ja kirkot. Sisätiloissa tavoiteltiin lämpöä siirtymällä maalatuista pinnoista vahvempiin materiaali vaikutelmiin, puun, tiilen ja karheiden rappauspintojen tuomaan lämpimään tunnelmaan. Sokos-tavaratalo Helsingin keskustassa (Erkki Huttunen 1939–1952)

käsittää Vaakuna-hotellin tiloissa tunnelmallisia fragmentteja 1950-luvun alun tiloista; seitsemännen kerroksen hotelliaulassa pehmeälinjaiset takka, nojatuoliryhmä ja keveästi kaartuva lankametallikaiteinen porras luovat puitteet intiimille tilalle. Vuosikymmenen lopulla alkoi tiloissa näkyä voimakkaampi pelkistyneisyys, joka huipentui 1960- ja 70-lukujen vähäeleisyyteen; ääriesimerkkinä vaikkapa Helsingin kaupungintalon uudet yleisötilat. Sokos kuuluikin sisätiloiltaan viimeisiin ”kokonaistaideteos”-ajattelun edustajiin.

Hävittämisestä ja säilyttämisestä

Uuden aikakauden uusi tyyli on yleensä jonkinlainen vastalause, antiteesi, edelliselle. Mennyt, äskettäinen aika ja sen edustamat makumielytykset tuntuvat yleensä erityisen vanhentuneille. Menneet värimaailmat saattavat aiheuttaa torjuntaa: esimerkiksi 1800-luvun interiöörien sävyiltään murrettut, koristelun täyttämät pinnat tuntuvat raskailta, 1920-luvun sävyt synkiltä tai 1930-luvun väriytykset räikeiltä. Modernismin mukanaan tuomaan ajatteluun on liittynyt koristelukielteisyys; ja (väärä)

Toisen kerroksen aulan oleskeluryhmä Eiran sairaalassa.

HANNU LEHTONEN 1996

usko funktionalismin valkoisuuteen. Menneisyyden koristeellisia sisätiloja ei ole ehkä tämän vuoksi haluttu nähdä arvokkaina ja ne ovat saaneet väistyä. Arkkitehtuuriopetuksessa on oletettavasti modernismin perintönä vähätelty sisustusten ja kalustuksen merkitystä. Sisustus ja huonekalut sekä näihin liittyvä sisustusarkkitehtien työ on nähty toisarvoisina suhteessa arkkitehtien luomaan ”puhtaaseen tilaan”. Tämä on saatanut historialliset sisätilat lapsipuolen asemaan ja ongelmiin niiden rakennussuojelussa: toisaalta arkkitehteilta puuttuu tietoa ja toisaalta sisustusarkkitehteilta puuttuu opetuksessaan erikoistuminen rakennussuojelun kysymyksiin, insinööreistä puhumattaakaan.

Elannon pääkonttorin pääportaikon ja aulatilojen koristelu perustuu geometrisiin ja klassillisiin aiheisiin.

Mikä säilyttää sisätiloja? Toisaalta ilmeisesti omien perinteiden arvostus ja tilojen tunnustettu arvo, toisaalta varojen vähyys. Pakko säästäväisyyteen ja vain välttämättömiin korjauksiin on säilyttänyt esimerkiksi tunnelmaltaan kiehtovia vanhoja kouluja; muutoksista on tehty vain ne kaikkien tarpeellisimmat. Menneet vuodet ovat tuoneet näihin tiloihin elämän merkkejä, kerrostunutta aikaa kuvaamaan jatkuvuutta. •

Varje tidsperiod medför nya uppfattningar om stil och mode. Man underskattar de föregående decenniernas inredningsideal. Husen förändras kanske inte till det yttre, men interiörerna byggs om i rask takt. Det är sällsynt med rum som har kvar sin ursprungliga funktion, karaktär och gestalt. Offentliga miljöer kan ge en bild av hur modet har påverkat arkitekturen och inredningskonsten. Alexandersteatern är ett exempel på det sena 1800-talets högtid-

JOHNNY KORKKANEN 1983 SUOMEN RAKENNUSTAITTEEN MUSEO

Vaakuna-hotellin kerrosaulussa takka, nojatuoliryhmä ja keveästi kaartuva porras loivat puitteet intiimille tilalle.

liga och dekorativa stil. Utsmyckningen av salen gick i dämpade rokokotoner och följde franska stilideal. I början av 1900-talet ersattes det högtidliga av hemtrevlighet: på Eira sjukhus fick patienterna en hemliknande miljö. På 1920-talet ville man göra de offentliga miljöerna ljusa och luftiga, som för att spegla det eftersträfvade öppna samhället. Elantos huvudkontor i s.k. 20-talsklassicism har stora öppna rum som kompletteras av golvet och takets geometriska dekoration. Den ljusa mitthallen i passagerarpaviljongen på Malms flygfält är stram, saklig 1920-talsarkitektur. 1950-talets interiörer fick sin varma stämning genom materialen: trä, tegel och grov rapping. •

Pekka Korvenmaa, Lars Sonckin arkitekttuuri 1905–1945.

Lars Sonck arkitekhti. Suomen rakennustaitteen museo 1981.

Raili Lehtonen, Sairaalan rakennushistoria. *Eiran sairaala 100 vuotta.* Toim. Raili Lehtonen, Johan Edgren, Esko Kaartinen. Eiran sairaala 2005.

Aino Niskanen, *Väinö Vähäkallio, arkitekhti ja hänen toimistonsa.* Teknillisen Korkeakoulun arkitekhtiosaston tutkimuksia 2005/22.

Suomen Kansallisoopperan talo. Teksti Rainer Knapas. Toim. Lea Venkula-Vauraste. Painotalo Oy 1979.

VALOA JA KORKEUTTA SAKRAALISSA SISÄTILASSA

Sakraaliin tilaan liittyy tietty prosessin-omaisuus ja tilasarjojen monimuotoisuus, joka alkaa jo kirkon ulkotiloista. Kirkkopihalta nousee portaita tornihuoneen, asehuoneen tai eteistilan kautta seurakunnan yhteiseen juhlatilaan. Perinteisesti kirkkosali on pitkäomaisen suorakaiteen tai ristin muotoinen. Nykyisin salit ovat monimuotoisia ollen pikemminkin leveitä kuin pitkiä. Kirkkorakennuksen kiinteään sisustukseen kuuluvat alttari, alttaritaulu, -veistos tai -risti, alttarikaide, saarnastuoli, urut, penkit, kastemalja ja virsinumerotaulut. Joissakin kirkoissa on perintönä vanhoja krusifikseja, puuveistoksia tai hautavaakunoita. Kirkkosalin arkkitehtuuriin liittyy usein myös kuvataidetta, seinä-, katto- tai lasimaalauksia. Nämä elementit yhdessä muodostavat kokonaisuuden, joka luo kävijälle erehtymättömän assosiaation sakraalista tilasta. Tätä tunnelmaa vahvistavat kirkkorakennuksen kristilliset kuva-aiheet ja Raamatun lauseet. Tilan akustiikka tuo uuden ylevän tason sakraalin tilan kokemukseen.

Pyhän tilan tunnelma

Entisaikojen kirkkosalin tunnelma oli nykyiseen jumalanpalvelushuoneeseen verrattuna tiivis. Sali oli täynnä ihmisiä – niin täynnä, että paikoista tuli monesti riitaa. Talokohdaisen penkkijaon määrittelemä hierarkkinen paikka kirkkosalissa suhteessa kuoriin muokkasi kirkon sisänäkymää. Samoin sitä leimasi jako naisten ja miesten puoleen. Säätyläiset sijoittuivat ovellisiin etupenkkei-

hin lähimmäksi kuoria. Torpparit ja tilaton väestö istuivat lähempänä länsiovea, piiat ja rengit omilla lehtereillään. Heidän penkinsä olivat yksinkertaisemmat ja tila ahtaampaa. Sakraali tila on näin leimautunut horisontaalisesti kahteen suuntaan: idästä länteen eli kuorista seurakuntaan ja etelästä pohjoiseen eli miesten puolelta naisten penkkikortteleihin. Arkkitehtoniset puitteet ovat saaneet tarkkaan määräytyneen inhimillisen lisän. Myös vertikaalista tilallisuutta leimaa tietty hierarkia. Arvokkaimmat tilat ovat korkeimmat tai niiden holvaus monimuotoisin. Kirkkosalin arkkitehtuuri on pohjamuodosta riippuen useiden dynaamisten muotojen kenttä. Keskiaikaisessa, pilarein jaetussa kaksi- tai kolmilaivaisessa kirkkosalissa värikkäät kalkkimaalaukset koristavat ruoteilla risti- tai tähtikuvioihin jaettuja tiiliholveja. Ristikirkossa on ristivarret usein katettu lautaisella tynnyriholvilla ja ristikeskuksen päällä kohoaa kupoli. 1800-luvun lopun uusgoottilaisissa kirkkosaleissa kattokannattajat, niiden detaljoinnit ja liitokset muodostavat itsessään osan tilan koristelusta. Uusissa kirkoissa sisäkatteena saattaa olla erilaisten geometrinen muotojen yhdistelmiä. Tasakattoisissa kirkoissa on haettu modernia eleettömyyttä tai arkkitehtuurin painopiste on ollut muualla kuin katoissa. Viimeisten vuosikymmenien aikana toteutetuissa kirkoissa synnyttävät kirkkosalia rytmittävät, lukuisat valaisimet kiintoisan lisäaiheen kirkkotilaan. Eri korkeudella riippuvat kertautuvat valaisinryppäät muodostavat oman tasonsa kirkkotilan yläosaan.

ARIA SIHVOLA

Ruskon keskiaikaisen kirkon yksiläiväinen, voimakkaiden ruoteiden ja laajojen holvien kattama kirkkosali on pieni ja tunnelmallinen: holvien kannat ruoteineen laskeutuvat matalalle, ovelliset penkkikorttelit ulottuvat seinän vieriin ja käytävät ovat kapeat. Keskikäytävän yläpuolella on rivi kattokruunuja, jotka alttaria kohden komistuvat. Lehteri ja penkit on jaoteltu klassisilla peililistoituksilla. Urkulehteri ja uusgoottilaiset urut ovat vuodelta 1901.

Eri suunnista tarkastellessa valaisimet luovat monimuotoisia ja voimakkaita visuaalisia elementtejä, jotka saavat kirkossa kävijän katseen suuntautumaan alttarin lisäksi myös ylöspäin.

Sakraalin tilan suunnittelusta

Kirkon suunnittelusta ei kirkkolaisissa ole annettu erityisiä määräyksiä. Kirkon perusratkaisulle löytyy kuitenkin kaksi teologista näkökulmaa. Toisessa korostetaan alttarin asemaa kirkkosalissa, toisessa painotetaan kuorin ja kirkkotilan monipuolista käyttöä. Alttarin aseman korostaminen lähtee ajatuksesta, jossa kirkkorakennuksen symbolinen esikuva on Jerusalemin temppeli. Kuorin ja kirkkotilan monipuolinen käyttö perustuu näkemykseen, jonka mukaan kirkko näh-

dään symbolina Jeesuksen pääsisäisaterialla käyttämästä yläsalista.

Kirkkojärjestyksen mukaan kirkko on vihittävä Jumalalle pyhitetyksi huoneeksi. Arkkitehtoniseksi muodonannoksi vaikeasti kääntyvä pyhyys on käytetyn argumentti kirkkotilan ilmentäjänä – *tilan tulee korostaa paikan pyhää luonnetta, rakennuksen tulee vastata kirkon korkeata aatetta*. Kirkon arkkitehtuurityyli ei aina perustu suunnittelijan näkemukseen, vaan monesti seurakunta on esittänyt toiveita tietyn tyylisestä raken-

Rautalammin empirekirkon (1844) huikaisevan korkeat lehterit nousevat kahdeksalta mahtavalta tiilipilarilta. Monikerroksiset listoitukset vastaavat kolmilaivaisen sisätilan mittakaavaa vaihtuen koverista kuperiin ja kertaautuen eri rakenteissa. Sisäkatto nousee voimakkaalta kattolistalta ja jakaantuu listoituksin niin että keskiosa on syvennetty. Klassiset detaljit ja vahva rakenteellinen järjestys antavat vaikutelman antiikin salista. 1870-luvun urut uusittiin 1925 vanha urkufasadi säilyttäen.

nuksesta. 1870-luvulla toivottiin goottilaistyylistä kirkkoa, 1920-luvulla perinnäisten kirkkorakennusmuotojen soveltamista tai vanhoihin suomalaisiin kirkkotyyleihin liittyvää muodonantoa. Vielä 2000-luvulla halutaan kirkon näköistä kirkkoa. Nykyisin sakraaliin sisätilaan liitettyjä elementtejä ovat valo ja korkeus. Usein esitettyjä vaatimuksia tämän päivän kirkkotilasta ovat lisäksi kauneus, lämmينhenkisyys, nykyaikaisuus, joustavuus ja muunneltavuus.

Keskustelu uuden kirkkoarkkitehtuurin tyylistä nousi esiin lehdistössä 1950-luvun loppupuolella. Edellisen kerran siitä keskusteltiin 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa, jolloin tradis vastaan funkis-keskustelussa kirkkojen perinteiset (traditio) ja modernistiset (funktionalismi) piirteet nähtiin vastakkaisina. Jos 1920-luvulla keskusteltiin bensiniasemakirkkoarkkitehtuurista, niin 1950-

ARJA SIHVOLA

luvulla kyse oli työkeskuskirkosta, mutta yhtä kaikki samoja argumentteja käytettiin eli edelleen oli kyse arkkitehtuurin perinnäisyydestä tai funktionalismista. 1950-luvulla puhuttiin kirkon näköisestä kirkosta vastakohtana modernille kirkolle. Helsingin seurakuntien kirkkovaltuuston hyväksyi 1956 aloitteen, jonka mukaan työkeskuksia rakennettaessa ainakin seurakuntasaliosan muodosta tuli näkyä, että se sisältää Jumalanpalvelushuoneen eikä esimerkiksi varastoa tai tehdasta.

Uusien kirkkojen ja kappelien rakentaminen on viime aikoina vähentynyt. Vielä 1980-luvun ensimmäisellä puoliskolla rakennettiin noin neljä kirkkoa vuodessa. 2000-luvulla on useita vuosia, jolloin ei ole valmistunut yhtään uutta evankelis-luterilaista kirkkoa. Uusien kappelien rakentamisessa on näkynyt sama suuntaus. 1980-luvulla rakennettiin vielä vuosittain kolme kappelia, kun viimeisten kolmen vuoden aikana ei ole rakennettu yhtään. Kirkkojen korjausrakentamisen määrä on puolestaan samana aikana melkein kaksinkertaistunut: 1980-luvun alkupuolella korjattiin vähän yli 60 kirkkoa vuodessa ja 2000-luvulla vastaavasti yli 100 kirkkoa.

Sakraali tila muutoksessa

Muutokset kirkkorakennuksen tilallisessa käytössä tapahtuvat äärimmäisen hitaasti. Kunkin ajan teologiset, tyylilliset ja rakennustekniset kysymykset ovat peilautuneet vanhemman kirkkorakennustaiteen perinteeseen. Jatkuvuudella ja traditiolla on kirkkojen kohdalla aina ollut suurempi merkitys kuin muilla rakentamisen aloilla. Nykyään historiallisen kerroksellisuuden hyväksyvä näkökulma on korostunut. 1960-luvulle tyypillisten kirkkojen sisustusten uusimisten aika on ohi, vaikkakin jokainen aikakau-

ARIA SHIVOLA

Puumalan 1831 valmistuneen ristikirkon laaja sisätila jäsenyyttä paljaiden hirsiseiniin, sidehirsien, puuholvien ja monimuotoisten kupolien avulla. Kahdessa kerroksessa olevat ikkunat tuovat valon leikin holveihin. Monikulmisen sisätilan korkeat hirsipinnat muodostavat graafisen taustaraidoituksen sisätilan korosteille: vaaleiksi maalatuille alttarilaitteelle, saarnastuolille ja uruille, joita koristavat klassittiset listoitukset ja kullatut detaljit.

si tuo omat näkemyksensä kirkkosaliin. Nyt korostetaan kirkkotilan monikäyttöisyyttä.

Rakentamismääräykset eivät suoranaisesti koske vanhoja rakennuksia. Säännöksiä sovelletaan vanhojen kirkkojen korjaus- ja muutostöissä, joissa on otettava huomioon rakennusten erityispiirteet. Nykyisin suuri osa kirkkojen sisätilojen muutoksista kohdistuu kuorin alueeseen ja alttariin. Kuorialuetta laajennetaan ja samalla etummaisista kiinteistä penkkejä poistetaan. Jumalanpalve-

luselämää halutaan viettää *versus populum* eli pappi ja seurakunta kasvotusten. Tämä johtaa siihen, että vanha, kuorin takaseinässä kiinni ollut alttari siirretään kohti kirkkosalia. Toinen vaihtoehto on jättää vanha alttari paikalleen ja rakentaa sen eteen uusi. Näin on menetelty useassa kirkossa viime vuosikymmeninä. Uuden alttarin rakentaminen johtaa alttarikaiteen siirtämiseen ja kuorin laajentamiseen kirkkosalin suuntaan. Uusi alttari hakee edelleen muotoaan. Kirkkosalin monikäyttöisyyden vuoksi alttari suunnitellaan toisinaan siirrettäväksi. Viimeisten vuosikymmenien aikana on kirkoissa yleistynyt lukupulpetti, *ambo*. Toisinaan käytetään kahta lukupulpettia, jolloin jumalanpalveluksen eri osat toimitetaan vuoroin kummastakin. Lehterillä sijaitsevien pääurkujen lisäksi seurakunnat toivovat toisinaan kuoriurkuja. Urkujen sijoittaminen kuoriin on vaikea tehtävä. Urut ovat tilaan nähden kookkaita ja sijoituessaan kuorin toiselle reunalle aiheuttavat tilallista epätasapainoa.

Kirkon samanvertaista saavutettavuutta ikääntyneille ja liikkumisesteisille seurakuntalaisille pyritään parantamaan erilaisilla järjestetyillä. Pyörätuoleille tai rollaattoreille etsitään paikat kirkkosalin etuosasta ja huonojalkaisten tai liikkumisesteisten pääsyä ehtoolliselle helpotetaan rakentamalla korkeammalla sijaitsevaan kuoriin erillinen luiska kaiteineen. Jumalanpalvelusten lisäksi kirkoissa pidetään nykyisin enenevässä määrin konsertteja ja muita tilaisuuksia, jolloin kirkkosalin etuosaan on varattava tila flygelille. Vakiintuneet käsitykset tarvittavista aputiloista ovat tuoneet mukanaan myös vanhoihin kirkkoihin morsius-, lepo- ja lastenhoituhuoneet. Usein toiveissa on wc-tilan rakentaminen kirkkosalin takaosaan lehterin alle tai eteistilan yhteyteen. Penkkejä on mukavoiteltu useiden vuosikymmenien ajan. Penkkirivejä harvennetaan, selkä-

noja kallistetaan, istuinosaa levennetään ja toisinaan harkitaan pehmustusten käyttöä. Päällysvaatteiden säilytys ja kirkon esitemateriaalin esillepano vievät tilaa penkeiltä. Lämmitysuunit ovat aikoinaan tuoneet uuden elementin kirkkosaliin. Nykyisin ongelmia aiheuttavat lämmityspattereiden sijoittaminen.

Kirkon valaistuksen suunnittelu on haastavaa. Vanhoja kristalli- ja messinkikruunuja sekä seinälampetteja on täydennetty niihin sovitetuilla uusilla valolähteillä tai ne on sähköistetty. Vanhojen kattovalaisinten rikkoutuneille lasikuvuille etsitään valmistajaa.

Turvallisuuseikat ovat viime aikoina nousseet esille. Palo- ja murtoturvallisuuden parantaminen tuo kirkkoon antureita, suuttimia ja valvontakameroita. Vanhoja lasimaalauksia varustetaan turvalaseilla. Käytäviä levennetään penkkejä lyhentämällä, koska käytävät ovat liian kapeita hätäpoistumiseen. Vanhojen kirkkojen lehtereiden kaiteita joudutaan korottamaan putoamisvaaran vuoksi. Lehtereiden käyttöä joudutaan joskus rajoittamaan poistumisteiden riittämättömyyden vuoksi. Uusiin kirkkoihin suunnitellaan kirkkosalin läheisyyteen seurakunnallisten virastotilojen ohella morsiushuone, lasten leikkihuone, hiljentymistila, kirkkosaliin liitettävissä oleva seurakuntasali, aula- ja tarjoilu- ja kahvitustiloineen, toisinaan jopa rippikammio. Viimeisten vuosikymmenien aikana on kiinteiden penkkien tilalla alettu suosia ketjutettavia irtotuoleja, jotka mahdollistavat joustavuuden kirkkosalin käytössä.

Sakraalin sisätilan suojele

Kirkkorakennus on samalla kertaa seurakunnan hallinto-omaisuutta ja määrätynlaista julkisessa käytössä olevaa omaisuutta. Sakraali sisätila on jo aikojen kuluessa näh-

Keski-Porin 1863 valmistuneen tiilikirkon kolmilaivais-ta sisätilaa leimaavat korkeus, valoisuus ja koristeellisuus. Kimpupilarien ruoteet johtavat katseen ylös kullatuin tähdin koristeltuihin holveihin. Vaaleanruskeiksi ootratut penkit, seinä- ja kattopintojen moniväriset koristemaalaukset sekä saarnastuolin ja kapiteelin kultaukset yhdessä suurten suippokaaristen ikkunoiden lasimaalauksen kanssa luovat herkän sisätilan, joka vie ajatukset Euroopan täysgotiikan katedraaleihin.

ty arvokkaaksi. Jo vuoden 1776 kuninkaallinen rakennusasetus edellytti Kuninkaallisen

Yli-intendentinviraston tarkastusta ja kuninkaan vahvistusta uusien kirkkosuunnitelmien ohella myös piirustuksiin, jotka koskivat sisustusta, kuten saarnastuoleja, urkuja tai alttarilaitetta. Sama käytäntö jatkui myös 1800- ja 1900-luvuilla, jolloin tarkastavana viranomaisena oli aluksi intendentinkonttori ja myöhemmin Rakennushallitus.

Nykyisen kirkkolain (1993) mukaan kaikki ennen vuotta 1917 rakennetut kirkot ja siunauskappelit ovat suojelunalaisia.

ARJA SIHVOLA

Viinikan kirkon (1932) korkeiden pyörökaaristen ikkunoiden valaisema kirkkosali päättyy puolipyöreään kuoriap-sidiin, jonka kirkkosalista erottaa kaariaukkoinen seinämä kiiltävine pylväineen. Kattonäkymää leimaavat kolmessa laakeassa kattokuvussa olevat evankelistoja esittävät koriste-maalaukset.

Kirkkolain suojele ulottuu kirkollisen rakennuksen sisätilaan. Sisätilan olennaisena muutoksena pidetään mm. huonetilajärjestelyjä, kiinteiden penkkien ja alttarialueen muutoksia, kuoriurkujen sijoittamista keskiaikaiseen kirkkosaliin sekä värityksen muutoksia. Kirkkojen suojele merkitsee sitä, että näistä oleellisista korjauksista on pyydetävä Museoviraston lausunto ja että kirkkohallituksen käsittelyn jälkeen asia on toimitettava opetusministeriön vahvistettavaksi. Vuoden 1993 kirkkolaki rajaa uudemmat kirkot suojele ulkopuolelle. Kirkkohallituksen

erillispäätöksillä on vuoteen 2007 mennessä suojeltu 42 nuorempaa kirkkoa. Kuitenkin lakiin perustuvan suojele ulkopuolelle jääneitä kirkkoja on seurakuntien hoidossa noin kolmannes kaikista evankelis-luterilaisista kirkoista. Ne edustavat omalta osaltaan merkittävää rakennusperintöä, jolla on kulttuurihistoriallisia ja paikallisia arvoja. Näiden kirkkojen sisätilamuutoksiin riittää kirkkohallituksen päätös. Seurakunnilla, joilla on historiallisista syistä hoidettavanaan varsinaisesta käytöstä pois jäänyt ns. autiokirkko, on mahdollisuus saada kirkon keskusrahaston avustuspoliitiikan mukaan korjaamiseen helpommin rahaa kuin mitä muutoin ylimääräisille kiinteistöille myönnetään. Lisäksi Museovirasto myöntää entistämisavustusta autiokirkoille.

Lopuksi

Seurakuntien väkimäärän väheneminen, seurakuntien yhdistyminen ja seurakunnille jaettavan yhteisöveron alentuminen vaikuttavat väistämättä kirkkojen säilymiseen ja säilyttämiseen liittyviin kysymyksiin. Seurakuntien yhdistyessä toimintaa kirkoissa tullaan vähentämään ja tehostamaan. Mitä tehdään käytöstä poistetuille kirkoille? Löydetäänkö tyhjentyville kirkoille niiden arvon mukaista käyttöä? Minkälaista toimintaa voidaan sallia entisissä kirkoissa? Onnistutaanko sakraalien salien ominaispiirteet ja autenttisuus säilyttämään uusissa toimintatavoissa? Monet kysymykset odottavat vielä vastausta. Kaikilla on kuitenkin mahdollisuus tutustua Suomen rikkaaseen ja ajallisesti monikerroksiseen kirkkoarkkitehtuuriin. Kirkot ovat päinvastoin kuin monet muut julkiset sisätilat viikonloppuisin ja usein iltaisin kävijän – muunkin kuin paikallisen asukkaan – nautittavana ja koettavana. •

Traditionellt är församlingens gemensamma festlokal, kyrksalen, rektangulär eller korsformad. Till salens fasta inredning hör altaret, altartavlan, altarskulpturen eller altarkorset, altarringen, predikstolen, orgeln, bänkarna, dopfunten och psalmtavlorna. Också kyrkotextilerna hör till den sakrala inredningen. Tillsammans bildar dessa element en helhet som ger besökaren en osviklig känsla av ett sakralt rum. Det finns inga särskilda bestämmelser i kyrkolagen om arkitekturen. För grundlösningen i kyrkorna finns emellertid två olika teologiska synvinklar. Den ena betonar altarets ställning i kyrksalen, den andra lyfter fram en mångsidig användning av koret och kyrkorummet. Betoningen av altaret utgår från tanken att templet i Jerusalem är kyrkobyggnadens symboliska förebild. Den mångsidiga användningen av koret och kyrkorummet bygger på synen om kyrkan som symbol för det rum som Jesus använde under påskmåltiden. Förändringar i kyrkobyggnadens rumsliga användning inträffar ytterst långsamt. De viktigaste förändringarna gäller altarområdet och byggandet av hjälputrymmen. Kontinuitet och tradition har alltid varit viktigare i kyrkorna än i arkitekturen i övrigt. Enligt den nuvarande kyrkolagen (1993) är alla kyrkor och välsignelsekapell som är byggda före 1917 kulturmärkta. Dessutom finns 42 yngre kyrkor som skyddas enligt ett särskilt beslut av Kyrkostyrelsen. Kyrkolagens skydd gäller också interiörerna. •

Kauneimmat kirkkomme, suomalaista kirkkoarkkitehtuuria keskiajalta nykypäiviin. Toim. Antero Sinisalo ja Henrik Lilius. Gummerus 1962.

Suomen kirkot – Finlands kyrkor 1–21. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen ja sittemmin Museoviraston 1959–1998 julkaisema teossarja esittelee yli sata kirkkorakennusta sisustuksineen ja esineistöineen.

Suomen kirkot ja kirkkotalaide I. Etelä-Suomen Kustannus Oy 1972. Teos sisältää lukuisia artikkeleita niin kirkkoark-

ARIA SIHVOLA

Fagervikin ruukinkirkossa (1737) on yksinkertaisen harras ja tiivis tunnelma. Ovelliset alkuperäiset penkkikorttelit ja puupintojen patina antavat sisätalalle ainutlaatuisen leiman. Pohjoislehterillä sijaitsevat Suomen vanhimmat urut (1726) ovat edelleen soittokunnossa. Pienen virsinumerotauluun sopii vain kahden virren numerot.

kitehtuurista, kirkkotaiteesta ja kirkkojen esineistöstä kuin uruista ja kirkoista rakennusmuistomerkeinä.

Kirkkojen hoito ja restaurointi. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 23. 2003.

Sirkka-Liisa Jetsonen, Valossa ja hämärässä sekä Pekka Suhonen, Keskustelua kirkkorakennuksista 1900-luvulla julkaisussa Marja Terttu Knapas ja Soile Tirilä, *Suomalaisia kirkkoarkkitehtuuria 1917–1970*. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 30. 2006.

POLITIIKAN PALATSIT JA VALLAN HUONEET

Valta ja politiikka ovat käsitteinä laajoja ja monitulkintaisia; ne levittäytyvät kaikkialle. Profaanin vallan perinteisiä muotoja ovat lainsäädäntövalta, toimeenpanovalta eli hallinto ja tuomiovalta. On myös taloudellista valtaa, median valtaa, työmarkkinajärjestöjen valtaa ja vaikkapa Euroopan Unionin ylikansallista valtaa. Näihin kaikkiin sisältyy myös poliittista valtaa. Arkkitehtuuri on yksi vallan ilmenemis- ja legitimaatiomuoto ja pitkään säilyvä vallan merkki. Rakennukset ja niiden sisätilat kuuluvat vallan symboleihin. Vallan arkkitehtuuria ovat esimerkiksi hallitsijoiden linnat, parlamenttitalot, oikeuspalatsit ja vankilat, hallituspalatsit, ministeriöiden ja virastojen talot, suurlähetystöt, pankit ja pörssitalot, pääkonttorit, lehtitalot ja työmarkkinajärjestöjen talot sekä koko megalomaaninen Brysselin EU-arkkitehtuuri. Valtiollisen vallan rinnalla on kunnallinen valta, jonka tiloja ovat esimerkiksi raatihuoneet, kaupungintalot ja kunnantalo. Tiedon vallan tiloja ovat ennen kaikkea yliopistot ja koulut. Kulttuurin tiloihin kuuluu valtarakennuksia: teatteri-, konsertti- ja oopperataloja sekä museoita. Poliittiseen valtaan liittyy myös sotilaallinen valta kasarmeineen.

Vallan rakennus merkityksellistää kaupunkitilaa, tekee paikastaan erityisen, antaa sille hengen. Kansalaisten ja kaupunkilaisten – juhlallisesti sanottuna kansakunnan – kokemus valta-arkkitehtuurista on yhteinen ja muisti kollektiivinen. Vai onko? Tilan kokeminen on paitsi universaalia, kaikille yhteistä ja yleistä, myös subjektiivista, kun ku-

kin tarkastelee tilaa omista lähtökohdistaan ja omien kokemustensa kautta.

Vallan sisustusten yhteisiä piirteitä

Rakennus on aina kokonaisuus, jossa ulkotilaa, *eksteriööriä* ja sisätilaa, *interiööriä*, ei voi luontevasti erottaa toisistaan. Monet vallan rakennukset on nimennomaan rakennettu kokonaistaideteokseksi. Vallan rakennuksilla on joitakin yhteisiä piirteitä riippumatta siitä, kenelle, milloin ja mihin ne on pystytetty. Usein ne erottautuvat ympäristöstään jo koollaan. Valtarakennuksen suunnittelijaksi on yleensä valittu tunnettu arkkitehti, suurmies. Aiempina vuosisatoina arkkitehtuurin retoriikka saneli, mitä mihinkin tarkoitukseen pystytetyssä rakennuksessa piti olla ja rakennuksen funktio määritteli muotokielen ja ornamenttiikan. Yleinen ja pitkäaikainen vallan tyylikieli on ollut klassismi, josta kunkin aikakauden muoti ja kauneushanteet ovat muovanneet näköisensä. Vallan rakennus erottuu myös materiaalien arvokkuuden ansiosta, ja sisätilojen arkkitehtuuri ja sisustus ovat hierarkkisia: mitä tärkeämpi toiminta, sen juhlavammin ja viimeistellymin tila on toteutettu. Lattia on yleisimmin parkettia, seinissä ja pylväissä on stukkopinnoitteita ja marmorointia, katoissa ja katto listoissa kipsikoristelua, myös kultakoristelua on yleistä. Käsityötaidon ohella käytettiin aitoja kalliita materiaaleja. ”Tyylihuonekalut” ja ”aidot matot”, arvokkaat huonekalunkaikat ja verhoratkaisut ovat olleet suosittuja. Kristallikruunu on vallan tilojen yleisin va-

laisin. Sisustus on viimeistely ”arvotaiteella”. Muotokuvat ovat tyypillisiä vallan huoneiden taideteoksia.

Vallan sisätiloja Suomessa

Vallan arkkitehtuurin merkittävimpiä tiloja ovat eteishalli, paraatiportaikko sekä yleensä toisessa kerroksessa eli *piano nobilissa* sijaitsevat juhlasali ja kokoussali. Esittelen seuraavassa näitä tiloja käyttäen esimerkkeinä eräitä tärkeimpiä, pääkaupungissa sijaitsevia valtiollisen ja kunnallisen poliittisen vallan eri-ikäisiä ja -tyylisiä rakennuksia: Eduskuntataloa ja eduskunnan lisärakennusta, Presidentinlinnaa ja tasavallan presidentin virka-asuntoa Mäntyniemeä, Valtioneuvostonlinnaa, valtioneuvoston juhlahuoneistoa Smolnaa, Säätytaloa sekä Helsingin kaupungintaloa.

Eteishalli

Eduskuntatalossa eteishalli, *vestibyyli*, toimii karumman ulkoarkkitehtuurin ja rikkaamman sisäarkkitehtuurin välittäjänä. Talo rakennettiin 1920-luvun lopulla arkkitehti J. S. Sirénin johdolla ja vihittiin käyttöön 1931. Tyyliuunnaltaan se on 1920-luvun klassismia; sisustuksessa on myös *art decoa* ja funktionalismia. Kokonaistaideteoksen viimeistelyyn osallistui useita taiteilijoita. Pitkän eteishallin lattia on harmaanvihreää Lohjan kalkkikiveä, tummassa katossa on vaalea kasetointi, ja seinänvierillä on Sirénin piirtämät valurautapenkit. Kansanedustajien tammipaneloidut vaatekaappisyvennykset ovat leveiden pilareiden takana. Eteis-

Helsingin kaupungintalon eteisaula on moderni sisätila empirerakennuksessa.

hallin kummassakin päässä on kulkuaukon yläpuolella Gunnar Finnen reliefi: siivekäs, soihtua kantava leijonagriippipari, jolla on eduskunnan portinvartijan symbolinen tehtävä. Varsinaiset portinvartijat istuvat kullunvalvontatiskien takana.

Helsingin kaupungintalon sisääntuloaula on avara, matala ja vaalea tila. Kontrasti rakennuksen eksteriöörin kanssa selittyy sillä, että Carl Ludvig Engelin alun perin hoteli Seurahuoneeksi 1833 piirtämä rakennus saneerattiin 1960-luvulla Aarno Ruusuvooren suunnitelmien mukaan radikaalisti: empirejulkisivujen taakse rakennettiin modernistinen virastotalo. Rakennus on toiminut kaupungintalona 1920-luvulta alkaen. 1960-luvun saneerauksen jälkeen kaupunginvaltuusto siirtyi Aleksanterinkadulla sijaitsevaan Valkoiseen Saliin ja sieltä 1980-luvulla korttelin keskelle rakennettuun Ruusuvooren suunnittelemaan uudisrakennukseen. Kaupunginhallituksen kokoushuone sijaitsee edelleen vanhassa kaupungintalossa. Eteisaulan lattia on Gotlannin kalkkikiveä ja istuinkalusteet ovat moderneja. Ruusuvooren viimeistelyä ja tyylikästä ”betonibrutalismia” täydentää tähän tarkoitukseen tilattu 1970-luvun alun suomalainen monumentaalitaide: Eino Ruutsalon Valoseinä, Rut Brykin valkoinen keramiikkareliefi Kaupunki auringossa sekä Kimmo Kaivannon valkoisista kiiltävistä lasikuitusormista muodostuva korkea Ketju. Viimeisimmässä peruskorjauksessa aulan keskelle rakennettiin infotiski.

Tasavallan presidentin virka-asunnossa Mäntyniemessä edustustilojen sisääntuloaula on eteinen, josta avautuvat ovet edustusasunnon eri tiloihin. Rakennus valmistui meren rannalle Meilahteen 1993 arkkitehteinä Reima ja Raili Pietilä. Arkkitehtuurin on ekspressiivistä ja orgaanista. Sisustusta leimaavat muotojen rikkaus ja särmikkyys,

kivi-, puu- ja lasipintojen runsaus, materiaalien vaalea suomalaisuus ja runsas valo. Ovien koivupuinen panelointi muistuttaa puun oksastoa. Sisustusarkkitehti Antti Paateron ja tekstiilitaiteilija Irma Kukkasjärven osuus kokonaistaideteoksen toteuttamisessa oli merkittävä. Sisääntuloaulan katto tehtiin koivusta, lattia ja takka Viitasaaren vaaleanharmaasta graniitista. Aulaan tilattiin kilpailun tuloksena Reijo Paavilaisen moniosainen graniittireliefi Lemminkäisen retket.

Portaikko

Vallan rakennuksissa portaikko on näyttäytymisen ja esiintymisen tila siinä, missä välttämätön kerrosten välinen kulkuyäyläkin. Gustaf Nyströmin piirustusten mukaan ja uusrenessanssityyliin rakennetun Säätytalon (1891) keskeisin tila on lasikattoinen, pylväikön ympäröimä porrashalli. Katon keskellä on isokokoista vaakunaleijonaa esittävä lasimaalaus, ja katon reunusholvi on koristeellisesti kasetoitu. Marmoroiduissa pylväissä on kullatut korinttilaiset kapiteelit. Koristeellisuutta täydentävät valurautainen porraskaide ja tasanteiden mosaiikkibetonilattia. Portaikkoon hankittiin pian rakennuksen valmistuttua Walter Runebergin veistos Patria, toiselta nimeltään Lex, toisinto Senaatintorin Aleksanteri II:n muistomerkin yhdestä jalustakuvasta. Veistoksen taakse tuli kultakoristeinen punainen samettiverho, jonka yläreunassa toistuvat sanat JUS ja LEX. Säätytalossa monet kiveltä, marmorilta ja jalopuulta näyttävät pinnat ovat kuitenkin maalaamalla tehtyjä imitaatioita, vaikuttavia käsityötaiton mestarinäytteitä. Leimallista rakennukselle on monivärisyys, *polykromia*. Valtiopäivä uudistuksen jälkeen rakennus jäi eduskunnan valiokuntien ja kirjaston käyttöön, ja uuden Eduskuntatalon valmistuttua 1931 siitä tuli tie-

Säätalon keskusaulaa kehystävät kolmen säädyn suuret kokoussalit.

teellisten seurojen toimitalo. Sittemmin se on peruskorjattu valtion kokous- ja edustuskäyttöön (arkkitehtitoimisto Helander – Leiviskä).

Valtioneuvostonlinna, entinen Senaatintalo, on C. L. Engelin piirtämä empirepalatsi 1820-luvulta. Pääportaikko kuuluu rakennuksen tärkeimpiin ja alkuperäisimpiin tiloihin. Sitä hallitsevat doorilaiset pylväät ja holvit. Koristeellinen porraskaide on metallia. Portaikko päättyy matalan, kasettikoristeisen kupolin kattamaan halliin. Senaatintalon portaikko sai tärkeän sijan suomalaisten historiassa ja poliittisessa muistissa, kun Eugen Schauman 1904 ampuu kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin ja itsensä toisen kerroksen tasanteella. Tapahtumasta muistuttaa portaikon seinällä oleva laatta.

Myös valtioneuvoston juhlahuoneiston Smolnan (kenraalikuvernöörin talo, alun

perin Suomen sotaväen ylitarkastajan ja divisioonankomentajan talo) portaikko on tullut kansalaisille tutuksi politiikan uutisoinnin kautta. Se on tavan takaa taustana, kun tärkeisiin neuvotteluihin kiirehtivät ministerit antavat portaita noustessaan lausuntoja tiedotusvälineille. Kuten Valtioneuvostonlinna, Smolnakin on 1820-luvulta ja C. L. Engelin suunnittelema. Rakennuksen alkuperäisestä käyttötarkoituksesta johtuen se on enemmän yksityispalatsin kuin monumentaalirakennuksen luonteinen. Smolnassa, kuten joissakin muissakin vanhemmissa valtarakennuksissa, pääportaikko alkaa pylväin tai pilarein ja kattoholvein varustetun vestibyylin jälkeen.

Eduskuntatalossa avarat marmoriportaitkot nousevat eteishallin molemmista päistä symmetrisesti viidenteen kerrokseen asti. Kotimaiset kivilajit eivät paraatiportaikkoon kelvanneet, vaan haluttiin kreikkalais-roomalaiseen antiikkiin viittaavaa valkoista marmoria. Porraskelmissä ja tasaisin välein

SIMO RISTA EDUSKUNTA

Marmorin hehkua Eduskuntatalon pääportaikossa.

nousevissa pilareissa on italialaisia Carraran alueen marmoreita, lepotasot ovat harmaankirjavaa marmoria. Koristeellisissa metallikaiteissa on Eduskuntatalolle ominaista geometrinen ornamenttiikka. Portaikkojen seinät päällystettiin vaaleanharmaalla *stucco lustrolla*, ja lepotasojen katoissa on pelkistettyä reliefikoristelua.

Edustusportaat suunniteltiin myös eduskunnan lisärakennukseen, joka valmistui 2004 arkkitehtina Pekka Helin. Tammipuinen portaikko laskeutuu sisääntulokerroksesta ravintolasalina toimivaan atriumiin, rakennuksen sydämeen, joka on puolimpyrjän muotoinen, korkea, lasikattoinen ja kartiomainen tila. Tässä kerroksessa ovat myös tärkeimmät kokoushuoneet, joten lisärakennuksessa *piano nobile* on maan alla. Kulku sinne tapahtuu yleensä hisseillä; portaiden

käyttö on vähäistä. Kuten päärakennuksessa, portaikko valitaan usein kansanedustajien kuvaustaustaksi.

Juhlasali

Presidentinlinnassa on useampia juhlavia saleja, mutta Valtiosali on niistä tärkein. Se sijaitsee Jac. Ahrenbergin suunnitelmien mukaan 1907 valmistuneessa linnan laajennusosassa. Linna oli alun perin porvarillinen kauppakartano, jonka C. L. Engel muutti keisarilliseksi palatsiksi. Vuonna 1918 rakennuksesta suunniteltiin Suomen kuninkaan linnaa, mutta lopulta siitä tuli tasavallan päämiehen palatsi. Valtiosalin seinänvierillä on valkoisten kaksoispylväiden rivistö, joka kannattelee yläpuolista parvea. Pylväiden kullatut kapiteelit ovat korinttilaisia. Lattia on parkettia, ja päätyseinillä on klassistiset kaakeliuunit. Valtiosalissa on kattoikkunat ja Belgiasta hankitut kristallikruunut. Arkkitehti suunnitteli myös salin huonekalut, jotka vallan saleille tyyppilliseen tapaan kiertävät seinänvieriä keskilattian jäädessä tyhjäksi. Juhla-aterioita varten sali kalustetaan erikseen. Valtiosali on päänäyttämönä tasavallan juhlista huomattavimmassa eli itsenäisyyspäivän vastaanotolla joulukuun kuudentena. Salin peräseinällä on kullattu kipsiveistos Patria/Lex, vanha valtiopäivien tunnuskuva, sama kuin Säädytaloissa. Tämä toisinto teetettiin eduskunnan vuokratiloihin ja jäi kodittomaksi, kun uusi Eduskuntatalo valmistui. Samalla paikalla Valtiosalissa oli ennen Suomen itsenäistymistä keisari-suuriruhtinaan valtaistu.

Eduskuntatalossa on vain yksi juhlasali, valtiosali. Siitä rakennettiin uuden itsenäisen kansakunnan komein profaanitila ja viimeistely kokonaistaideteos. Juhlavuutta korostaa kiiltävän kiven runsas käyttö. Kivet

ovat ulkomaisia, vihreää ruotsalaista Kolmården-kiveä ja valkoista italialaista marmoria, mutta sisustus on kokonaan kotimaista työtä. Salin palkkikatot koristeltiin maalauksin (Bruno Tuukkanen) ja ovien yläpuolella tehtiin kullatut heraldiset ruusut (Gunnar Finne). Arkkitehti J. S. Sirén piirsi salin seinänvieriä kiertävät klassistiset istuinkalusteet ja kristallikruunut. Nykyisen verhoilukankaan suunnittelija on Irma Kukkasjärvi. Seinäsyvennyksiin on sijoitettu eduskunnan puhemiehenä toimineiden tasavallan presidenttien rintakuvia.

Eduskuntatalon valtiosali on kansakunnan komein profaanitila.

SIMO RISTIA, EDUSKUNTA

LEHTIKUVA OY VALTIONEUVOSTON KANSLIA

Tasavallan presidentin esittelysali Valtioneuvostonlinnassa.

Kokoushuone

Tasavallan presidentin esittelysali on Valtioneuvostonlinnan arvokkaimmalla paikalla toisessa kerroksessa Senaatintorille antavan pääjulkisivun keskirisaliitin pylväikön takana. Tämä kupolin kohdalla oleva sali on toimeenpanovallan tärkein tila, jossa tasavallan presidentti tekee päätöksiä valtioneuvoston esittelystä. Salin molemmissa päissä on puolipyörän muotoon asetetut korinttilaiset pylväät. Pylväät ja seinät ovat kiiltävää kellanruskeaa stukkomarmoria, lattia parkettia. Salin nurkassa on kaakeliuuni. Katossa on laakea kasettikoristeltu tynnyriholvi ja katon alapuolisessa friisissä värikäs vaakunakoristelu. Seinillä on entisten presidenttien muotokuvat; istuvan presidentin kuva on peräseinällä hänen tuolinsa takana. Huo-

neen alkuperäinen sisustus, muun muassa tuolit, lattiakyntteliköt ja kello jalustoineen, on juhlavaa kultakoristeista empireä. Kokouspöytä on uudempi. Sali rakennettiin alun perin senaatin istuntosaliksi, *plenumsaliksi* ja keisarin valtaistuinsaliksi, jossa oli valtaistuin ja seinällä keisari-suuriruhtinaiden muotokuvat.

Lainsäädäntö- ja budjettivaltaa käyttävän eduskunnan täysistuntotyöskentelyä ohjaa ennen istuntoja kokoontuva puhemiesneuvosto, johon kuuluvat puhemiehen ja varapuhemiesten lisäksi valiokuntien puheenjohtajat. Puhemiesneuvoston kokoushuone on puhemiehen huoneen vieressä. Keskellä huonetta on pitkä kokouspöytä ja sen ympärillä nahkaverhoillut nojatuolit. Pöydän päässä on korkeaselkäisempi puhemiehen tuoli. Matalat kirjakaapit kiertävät seiiniä ja niiden yläpuolelle on ripustettu aiempien puhemiesten muotokuvamaalauksia. Ikkunaseinällä on kaksi sihteerinpöytää tuo-

leineen. Myös valiokuntien kokoushuoneet ja hallituksen istuntosali Eduskuntatalossa noudattavat pääpiirteissään tätä kalustusta.

Eduskunnan lisärakentamista 1990-luvun lopulla motivoi sekin, että Euroopan Unioniin liittymisen jälkeen merkitystasoltaan kohonnut suuri valiokunta halusi *face to face* -istumajärjestykseen perustuvan kokoushuoneen. Se on pohjakaavaltaan pyöreä, kuten Eduskuntatalon täysistuntosali. Huoneen sisustus on tammea, ja kokouspöytä myötäilee seinän kaarta. Kattoon tilattiin taidekilpailun perusteella Pekka Jylhän halkaisijaltaan lähes kuusimetrisen kristalli- ja valoteos. Se tuo valoa ikkunatomaan, maanalaiseen tilaan ja on saanut lähtökohtansa eduskunnan aiempien salien kattokruunuista, noista vallan interiöörien tyyppisimmistä tuntomerkeistä.

Lopuksi

Edellä mainittujen lisäksi on lukusia vallan tiloja ja interiöörejä, jotka olisivat ansainneet tulla tässä mainituiksi. Pääministerin virka-asunto Kesäranta Meilahdessa ja valtioneuvoston edustuskartano Königstedt Vantaalla kuuluvat valtiollisen vallan rakennuksiin, samoin kuin suurlähetystöt ja suurlähettiläiden residenssit. Helsingin kaupungin komeita edustustilaisuuksien juhlasaleja ovat C. L. Engelin suunnittelemat kaupungintalon juhlasali ja Senaatintorin etelälaidalla olevan Bockin talon (kenraalikuvernöörintalo, vanha raatihuone) tynnyriholvattu empirensali. Merkittäviä vallan huoneita ovat esimerkiksi hallintoneuvostojen kokoussalit ja johtajien huoneet suuryritysten ja muiden organisaatioiden sekä julkisen vallan taloissa. Näiden helposti tunnistettavien vallan tilojen lisäksi valtaa käytetään myös epätavallisemmissa tiloissa, esimerkiksi saunassa. Tunnetuimpia vallan saunoja ovat olleet ta-

savallan presidentin virka-asunnon Tammi-niemen ja kesäasunnon Kultarannan sauna etenkin Urho Kekkonen aikana ja hotelli Palacen sauna työnantajien palatsin Eteläranta kymppin 11. kerroksessa. Myös ravintolat ja niiden kabinetit ovat usein toimineet vallan tiloina, kun asioista on ”sovittu” syömisen ja juomisen yhteydessä. Eräänlainen uusi vallan tila on televisio tai muu mediaruutu, jonka äärellä kansalainen voi jopa reaaliajassa olla läsnä häntä koskevassa vallankäytössä ja vallan juhlissa. •

De traditionella formerna för det profana styret utgörs av den lagstiftande, dömande och verkställande makten, det vi sammanfattar som förvaltning. Arkitekturen är en av maktens uppenbarelse- och legitimationsformer och ett tecken på bestående makt. Till maktens arkitektur hör parlamentshus, regentpalats, rättspalats, fängelser, ministerier, ämbetshus, ambassader, banker, börshus, huvudkontor, tidningshus och arbetsmarknadsbyggnader. Maktens byggnader ger sin speciella prägel åt stadsmiljön och skapar en viss anda. Byggnaden är alltid en helhet där *exteriör* och *interiör* naturligt hänger ihop. Till de viktigaste rummen i maktens arkitektur hör entrén och huvudingången samt sammanträdesrummet och festsalen som ofta ligger en trappa upp, i *piano nobile*. Här finns också maktens symboler koncentrerade. Klassicismen har varit maktens allmänna och långvariga stildräkt. Modet och skönhetsidealen har tolkat den på olika sätt under olika tider. Maktens boningar skiljer sig från andra också genom valet av material. Interiörens arkitektoniska utförande och inredning är hierarkisk: ju viktigare funktion, desto högtidligare och mera raffinerat ser det ut. Många av maktens byggnader är uttryckligen byggda som helhetskonstverk. •

- Eurooppa. Vallan asuinsijat.* Toim. Wim Blockmans. WSOY 1994.
- Liisa-Maria Hakala-Zilliacus, *Suomen Eduskuntatalo.* Konaistaideteos, itsenäisyysmonumentti ja kansallisen sovinnon representaatio. Suomalaisen kirjallisuuden seura 2002.
- Vilhelm Helander, Säätytalo. Restaurointi, peruskorjaus ja muutos. *Arkkitehti* 7–8/1992.
- Kaupungin Leijona-sydän.* Stadens Lejonhjärta. The Lionheart of the City. Narinkka. Helsingin kaupunginmuseo 1998.
- Linna. The Presidential Palace.* Kirjoittajat Tellervo Koivisto, Yrjö Blomstedt, Riitta Nikula, Sirkka Peisa. Otava 1992.
- Jorma Marttala, ja Seppo Hilpo, *Mäntyniemi. Pohjoinen timantti.* Diamond of the North. WSOY 1994.
- Parlamentin uudet tilat. Parliament House extension. Arkkitehtitoimisto Pekka Helin & Co Oy. *Arkkitehti* 2/2005.
- Kalevi Pöykkö, *Valtioneuvoston juhlahuoneisto.* Valtioneuvoston kanslia 1980.
- Suomen eduskuntatalo.* Toim. Väinö Hakkila, J. S. Sirén, H. J. Viherjuuri. Kustannusosakeyhtiö Kivi 1938.
- Säätytalo The House of Estates* Helsinki. Kirjoittajat Vilhelm Helander, Juha Lemström, Pentti Pietarila, Jorma Selovuori, Eeva Maija Viljo. Edita 1999.
- Tango Mäntyniemi.* The Architecture of the Official Residence of the President of Finland. Tasavallan presidentin virka-asunnon arkkitehtuuri. Toimittaja Roger Connah. Painatuskeskus Oy 1994.
- Vallan jublat. Jublivan vallan kulttuuri antiikista nykypäivään.* Toim. Taina Syrjämää. Kirja-Aurora 2003.
- Valtioneuvoston linna.* Toim. Jorma Selovuori. Valtioneuvoston kanslia 1998.
- www.eduskunta.fi, www.tpk.fi, www.valtioneuvosto.fi
www.virtualhelsinki.net/helsinkipanoraama/historia/kaupungintalo.html
www.hel2.fi/kkansl/julkaisut/Leijona2001_FIN_net.pdf

SENAATTI-KIINTEISTÖT JA VALTION OMISTAMAT RAKENNUKSET – ARVOKIINTEISTÖJEN SUOJELUSTRATEGIA

Senaatti-kiinteistöt huolehtii sen hallinnassa olevien kiinteistöjen arvon säilymisestä yhteiskuntavastuullisilla kestäväen kehityksen periaatteilla. Senaatti-kiinteistöjen hallinnassa on suuri joukko rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittävää rakennuskantaa. Tämä rakennuskanta on parhaimmillaan käyttäjäorganisaatioiden arvostamaa ja heidän toimintaansa ilmentävää ja tukemaa. Senaatti-kiinteistöt huolehtii näiden rakennusten rakennustaiteellisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen säilymisestä ja tilojen jatkuvasta käyttökelpoisuudesta asiakkaiden tarpeisiin sovittaen. jatkuva käyttö antaa taloudellisen pohjan kaikkien rakennusten kunnossapidolle ja korjaukselle.

<http://www.senaatti.com>

VALTA SÄILYTTÄÄ

Suomessa ei vallan rakennuksia ole poliittisista syistä hävitetty. Valan edustustilat, usein jopa sisustuksen yksityiskohtia myöten, ovat pysyneet ennallaan muuta rakennuskantaa paremmin. Kansakunnan arvokkain rakennusperintö, perinteet ja kalliit materiaalit, on haluttu säästää. Valan vaihduttua uusi valtiot on joustavasti ottanut vallan rakennuksen omaan käyttöönsä. Tiloja, joilla olisi ollut suuri symboliarvo, on kuitenkin purettu. Näin tapahtui erityisesti 1950- ja 1960-luvuilla hyvinvointivaltion rakentamiseen ja modernisointiin liittyen, modernistisen arkkitehtuurin vaikutuksesta ja taloudellisen laskelmoinnin tuloksena. 1960-luvun lopulla purettiin yksikamarisen eduskunnan kaksi ensimmäistä taloa: Helsingin vapaapalokunnan talo (Theodor Höijer 1889) ja ns. Heimolan talo (Onni Tarjanne 1910) nykyisen Yliopistonkadun ja Vuorikadun kulmasta. Viimemainitun historiallista arvoa lisäsi se, että sen salissa hyväksyttiin Suomen itsenäisyysjulistus joulukuussa 1917. Ennen purkuvaihetta oli vapaapalokunnantalon istuntosali muutettu ravintolaksi ja Heimolan sali elokuvateatteriksi.

Sisätilojen historiallinen ja sisustusteellinen arvo ymmärretään nykyään, mutta rakennusten käytön muuttuessa säilyminen voi olla uhattu. Etenkään moderneille sisustuksille ei osata tai haluta aina antaa arvoa.

Saneerauksissa ja peruskorjauksissa perinteiset edustustilat säilytetään, mutta ”toisarvoiset” tilat muutetaan nopeasti kulloisenkin käyttötärpeen ja teknologian mukaan. Väliseiniä pystytetään ja puretaan. Alkuperäisiä pinnoitteita revitään ja peitetään. Kalusteet ja valaisimet uusitaan. Sisustuksen yksityiskohdista tekstiilit – verhoilukankaat, ikkunaverhot ja lattiamatot ovat kestäneet huonoimmin kulutusta ja säilyneet vain aniharvoin. Nykyajan maku ja standardit ovat muuttaneet sisustuksen värit vaaleiksi ja valaisimet valaistusteholtaan paremmiksi. Uusien ja uusvanhojen huonekalujen sovittaminen alkuperäisiin sisätiloihin ei aina ole johtanut onnistuneeseen lopputulokseen.

Rakennussuojelulaissa puhutaan kiinteän sisustuksen säilyttämisestä, mutta mikä luetaan kiinteäksi? Tunnetuimmilla sisustuksilla on oma pysyvä arvonsa, joka luo turvallisuutta. Eduskunnan istuntosalin jakarandatuolit ovat jo käsitteeksi muodostunut osa eduskunnan ulkoista kuvaa. On vaikea kuvitella tilannetta, jossa 199 kansanedustajaa keinuttelisi ergonomisissa työtuoleissaan jakarandapulpettien takana ja puhemies korokkeellaan kaikkein muhkeimmassa nahkalinnassa.

Mikko Härö, Interiöörit ja suojele. *Helsinki sisältä.*
Helsingforsinteriörer. Helsinki Interiors. Sisustusarkkitehdit Inredningsarkitekter SIO 1996.